

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
בהלכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה היינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

הלוואה בשיק על מנת שיחזיר במזומן

רק עבור עצמו. אמנם אם המלווה היה צריך מזומנים גם בלא הלוואה, ואם לא היה הלווה טורח עבורו היה צריך לטרוח עבור עצמו, הרי שיש לדון כאן מצד הטרחה, שהרי הלווה טורח עבור המלווה ואינו מקבל שטר על כך, ולכאורה יצטרך הלווה לשלם לו את השווי של הטרחה לפרוט שיק. נידון מעין זה מצאנו בפוסקים שהמלווה נותן חפץ שלישי שימכרו עבורו, ולאחר שימכור ייטול השליח את דמי המכירה וישתמש בהם כהלוואה, ומקורו בגמרא (ב"מ עב): תנו רבנן, המוליך חבילה ממקום למקום, מצאו חבירו ואמר לו: תנה לי ואני אעלה לך כדרך שמעלין לך באותו מקום. ברשות מוכר - מותר, ברשות לוקח - אסור. ופירושו, שאדם שיש לו חסורה במקום שהחסורה זולה ורוצה להוליכה למקום שצריך להלוואה היא מיד כשמקבל את המלווה היקר, הדין הוא: שאם החסורה בדרך ישתמש במעות וכשיגיע זמן הפירעון ישלם המחיר המקום היקר, הדין הוא: שאם החסורה בדרך עד שתימכר ברשות המוכר ובאחריותו הרי זה מותר, מפני שכל זמן שלא נמכר אין זו הלוואה אלא פיקדון, ורק לאחר המכירה במקום היקר הרי הוא לווה את המעות שקיבל תמורת החסורה, ונמצא שאין כאן ריבית, שהרי פורע כפי סך שלוה. אבל אם החסורה עומדת מיד ברשות הלוקח ובאחריותו, נמצא ששעת הלוואה היא מיד כשמקבל את החסורה במקום הזול, והרי זה ריבית, שהרי לווה במקום הזול ופורע המעות כמחיר מקום היקר.

אלא שגם באופן ששעת הלוואה היא רק לאחר המכירה, הרי הלווה טורח עבור המלווה למכור לו את החסורה במקום היקר כדי שילוה לו, ותיפוק ליה דהוי ריבית מוקדמת. וכתבו התוספות (עג. ד"ה ברשות) והרא"ש (סימן סב) שאכן צריך המוכר לשלם ללווה את שטר טרחותו ועמלו על הובלת החסורה למקום היקר, וכן פסקו הטור ושולחן ערוך (י"ד סימן קעג סט"ו) שצריך לתת שטר טרחותו על הולכת החסורה למקום היקר. אמנם דעת בעל המאור (לו: מדפי הרי"ף, וראה מגיד משנה הלכות מלוה פ"ט ה"ט) שאפילו אינו נותן שטר טרחותו ועמלו מותר ואין בכך משום ריבית מוקדמת, וביאר ה"ט"ז (סק"ד) בטעמו שהלווה אינו טורח עבור המלווה אלא לעצמו הוא טורח כדי שישלם המעות לידו על ידי מכירת החסורה, ואף על פי שיש למוכר הנאה מזה אין זה אסור, כיון שגם ללווה יש הנאה. אולם להלכה קיימא לן שצריך לתת שטר טרחותו.

וממה שצריך המלווה לשלם שטר טרחותו של השליח, מוכח שגם כאשר הלווה עושה כן בשביל עצמו, מכל מקום כשהמלווה חפץ למכור והוא נהנה מפועלתו של השליח, הרי זה ריבית אם אינו משלם שטר טרחותו. ובשולחן ערוך הרב (ריב"ט סי"ט) הוסיף בזה שגם אם אינו מוכר לו ביוקר, אלא שביקש ממנו מעות ללווה, ואמר לו אין לי מעות אלא קח חפץ שאני צריך למכורו טול והווליתו למקום שתוכל למכרו ומכרוהו לווה לך המעות עד זמן פלוני, שצריך לתת שטר טרחותו ועמלו.

ונהג בתרומת הדשן (סימן שיג) כתב לעניין ראובן שנתן הרשאה לשמעון לגבות עבורו מעות מגוי בעיר אחרת, והתנה עמו שיוכל להשתמש במעות עד שיגיע לעירו של ראובן, שאם רוצה ראובן לחזור בו לאחר שכבר הוציא את המעות מן הגוי אינו יכול, והביאו הרמ"א להלכה (ח"מ סימן קכב י"ז). וכתב הש"ך (סק"ז) שאם חוזר לפני שהוציא המעות יכול. וכתב בקצות החושן (סק"ד) שמכל מקום צריך לשלם לו כפי ששווה להיות המעות אצלו במשך הזמן שהבטיח לו. והקשה בנתיבות המשפט (סק"ח) שאם צריך לשלם לו הרי זה ריבית גמורה, שהרי טורח לגבות המעות מן הגוי בשכר המלווה לו מעות אלו לאחר מכן. וכתב שבאמת אין בזה ריבית כמו שכתב ה"ט"ז מכיון שהוא טורח עבור עצמו כדי שייגיעו המעות לידו, ולפי זה אינו יכול לתבוע שטר טרחותו. והסכים עמו במשוב נתיבות (עיי' שם). והגם שה"ט"ז כתב טעם זה לבאר סברת הראשונים שאין צריך לתת שטר טרחותו, ולהלכה קיימא לן דהוי ריבית אם אינו נותן שטר טרחותו ועמלו, מכל מקום סברא זו קיימת לכל הדעות שלא יוכל הלווה לתבוע שטר טרחותו באופן שכתב הש"ך כאשר אינו לווה את המעות בפועל.

המשך בעמ' ב'

כבר שנים רבות שורת ידידות עמוקה בין ראובן ושמעון שהיו רעים אהובים זה לזה. אולם דומה כי מעולם לא ראה ראובן את שמעון ידיו כשפניו מבוהלות כל כך כמו באותו בוקר: "אני חייב הלוואה של 25,000 שקלים בדחיפות", פנה לראובן וביקשו כי יועיל בטובו לעמוד לימינו. "עשיתי עסקה בחודש הקודם שאת חלקה שקלמתי עם שיק שאתמול נכנס לחשבון, אלא שהוא עלול לחזור מסיבת א.כ.מ. [אין כיסוי מספיק]. קיבלתי טלפון מהבנק ואמרו לי כי אם עד סוף היום אדאג לכיסוי השיק, הוא לא יחזור". עוד בטרם סיים שמעון להרצות את דבריו, כבר נענה על ידי ראובן שהיו ידיו אמונה לפתוח את פנקס השיקים, ולכתוב המחאה על מלוא הסכום אותו נקב שמעון, כשראובן האדיב מפטיר: "אשמח אם תחזיר את ההלוואה במזומנים".

לאחר שכבר היה השיק מופקד בחשבון, החל שמעון חוכך בדעתו, שמא ואולי בכך שסיכם עם ראובן שיפרע במזומן יש בו משום איסור ריבית, האם אכן יש כאן חשש ריבית:

תשובת מורינו הרב שליט"א:

בשאלת הלוואת שיק תמורת מזומנים יש לדון מצד שלש חששות: א. שווי השיק לפריטה נמוך מהסכום שנכתב בו, לדוגמא: שיק שנכתב בו אלף שקלים, שווה למכירה כמה אחוזים פחות, וכאשר הלווה מחזיר במזומן את מלוא הסכום הרי שהוא מוסיף על שווי השיק, ואם כי המלווה לא מקבל כאן יותר ממה שהוציא, עדיין הלווה שילם יותר ממה שקיבל מהמלווה. ב. שטר טרחותו, בכך שהלווה טורח בשביל המלווה להשיג לו את הכסף במזומן, ואף שהלווה טורח עבור עצמו, מכל מקום המלווה נהנה מכך. ג. עמלות שונות שקיימות בעיקר בשיקים על מטבעות חוץ, שהמלווה מרוויח את העמלות שנחסכו ממנו.

ואמנם כאשר המלווה מעביר את ההלוואה בהעברה בנקאית לחשבון של הלווה, החשש הראשון לא קיים כלל, ולגבי הטרחה והעמל יש לדון, מאחר ובדרך כלל אדרבה זהו עניינו של הלווה, ואין למלווה טובה מיוחדת במה שמלווה בדרך זו, אך יש לברר כל מקרה לגופו.

ונהג נראה שבעל דרך הלוואה רגילה, כאשר הלווה קיבל שיק ומדובר באופן שהלווה צריך את הכסף לבנק, ואין כאן מטרה אחרת כי אם לקחת את השיק ולהפקידו מיד בבנק, יהיה מותר לו להחזיר מזומנים. והטעם מאחר ובאופן זה כל ההלוואה לא מתחילה אלא בשעה שהוא מפקיד את השיק בבנק, וקודם לכן הוא מסכים בדעתו שלא יכלה כלום מן המלווה.

וגרע, שגם באופן שלא סוכם ביניהם נבר, אלא הלווה קיבל שיק מהמלווה, מכיון שאצל המלווה ערך השיק הוא ככל הסכום הכתוב בו, שהרי זהו הסכום שיוצא מחשבון הבנק, וככל שנפחית ממנו מסכום זה, הרי נפסידו מהקרן של ההלוואה, לכן אפילו אם בפועל הלווה יפרוט את השיק ויפסיד ממנו כמה אחוזים, או לחילופין שיצטרך לטרוח כדי להפקידו וגם ישלם עמלה לבנק, עדיין הוא יוכל להחזיר למלווה את הכסף במזומן כפי ערך הנקוב בשיק.

ואף לגבי שיק של מטבע חוץ שהבנקים נוטלים עבורו עמלה, יש שכתבו (נתיבות שלום סימן קע ס"א) אולי כג סדר הריבית פ"ב ס"ו) שגם בזה מותר ללווה להחזיר את כל הסכום, כי מצד המלווה יש כאן הלוואה של כל הסכום, אף שהלווה בפועל קיבל פחות מהסכום הנקוב בשיק, והרי זה כלווה שצריך להוציא הוצאות כדי לקבל את ההלוואה, שאין לנכות לו את הוצאותיו מסכום ההלוואה. וראה בבירור יהודה, עיקרי הדינים (פ"ב ס"ג הערה יא) שהתחמיר בשיק של מטבע חוץ. אך דעת הגרש"א (מנחת שלמה תנייניא סימן עב) שדי בכך שיש ללווה את האפשרות לשלוח את השיק לחו"ל כדי להחשיב גם את הלווה שקיבל את מלוא הסכום, אלא שהוא בחר לפרוטו כאן ולשלם את העמלה.

ברם, כל זה באופן שהמלווה לא היה צריך מזומנים ולא הייתה דעתו לטרוח בכל העניין של פריסת שיק, וכל מה שעשה כאן לא עשה אלא לטובת הלווה, שבאופן כזה אין איסור, מאחר והלווה טורח

הלכה למעשה

משולחן מורינו הרב שליט"א

אבטיח שנמצא מקולקל

אדם שואל: קניתי אבטיח שלם שעשה לי רושם שהוא טוב ועסיסי. אולם כשחכתתי אותו התאכזבתי מאוד; לא רק שלא גיליתי בתוכו אבטיח אדום ומתוק, אלא שעוד היה לו מראה לבן לגמרי על גבול המקולקל, כך שאינו ראוי למאכל כלל. האם אני יכול לחייב את המוכר להחזיר לי את הכסף או לחילופין, שיחליף באבטיח אחר: תשובת מורינו הרב שליט"א:

- שולחן ערוך (ח"מ סימן רלב ט"ו): המוכר ביצים לחבירו ונמצאו שאינם ראויים לאכילה הוי מקח טעות ומחזיר את הדמים, ועכשיו לא נהגו כן ומנהג מבטל הלכה.
- ראה פתחי תשובה סימן רלב סק"ו: והוא הדין בשאר דברים שדירי למוכרן סתומים וחתומים כמות שהן, כגון תבית עם דפי

- זוכית לחלונת או תבית עם אתרוגים וכיצא בהו, יש לבית דין בכל מקום לחקור את המנהג.
- הוא ע"פ מה שכתב השו"ע בסימן שח סעיפים ז - ו: התיכת חרס שנשברה בחול מכלי וראויה לכסות בה כלי, מותר לטלטלה, אפילו במקום שאין כלים מצויים

איסור מוקצה, שברך כלל לאחר השבת הכיסא נורק מיד. תשובת מורינו הרב שליט"א: במקום שלא זורקים ומשתמשים בהם להגבהה לא יהיה בהם איסור מוקצה.³

הזמין נהג גוי מיד למוצאי שבת

אדם הזמין טיסה שמעודה כשעה וחצי לאחר צאת השבת. מחמת הזמן הצפוף הוא חושב להזמין בערב שבת נהג גוי שישיעו מיד עם צאת השבת אל שדה התעופה; השאלה האם יש בעיה בכך שהגוי יוצא לביתו בשבילי בשבת.

תשובת מורינו הרב שליט"א:

נראה דאסור.⁴

להתיר על פי ה"ט"ז (סימן רעו סק"ה) ששפחה שמדליקה נר לצורך הדחת כלים, אין נקרא לצורך ישראל, לשלוחה היא מדיקת. ואף אם בלעדיו אינה יכולה להדית, אלא שכתבו שלהבנת הפמ"ג והגרש"א ב"ט"ז, אין להתיר. ונראה כי במקום שניכר שעשה כן במיוחד לצורך ישראל, אין להתיר.

אומר לגוי ראה שאני צריך לילך לדרכי למוצאי שבת נחשב כמזכיר יום השבת בפירוש אסור, כ"כ בשו"ת מנחת יצחק (סימן כ"ה), ועיי"ש שמיסיק לאסור גם כשזמין ממשרד החברה והנהג פועל של החברה כיון שהנהג יודע שזה לצורך ישראל. וראה בארחות שבת (ח"ב, כ"ה הערה קל) שמצדדים

בכל מום שנמצא במקח, ההלכה היא שהמקח בטל ומחזיר את המעות. אלא שמעבר להלכה יש מקרים שהמנהג קובע, וככל והמנהג בשוק שאין מחזירים על קלקולים בסוגים שונים של מאכלים וכדומה, הרי שיש ללכת אחר המנהג. בידון אבטיח: ברור שלגבי רמת הבטיחות והמתקנות של האבטיח לא ניתן לבטל את המקח אילו לא יצא האבטיח הרצוי ואינו מתוק כל כך. אולם במקומות שהמנהג של בעלי החנויות שבמקרה של אבטיח מקולקל הם מקבלים בחזרה את האבטיח, יוכלו להחזיר אותו.²

כיסא פלסטיק שנשברה רגלו

מצוי הדבר שלאחר שנשברים רגלי הכיסאות, יש שנוטלים את הכיסא השבור לצורך הגבהה על גבי על כיסא אחר. האם אין בכך

דין ברירה בשבת בשני סוגי חומשים

שבת קודש פרשת במדבר באחד מבתי כנסיות, ורצו האברכים מוקדם שבעה לפני התפילה, ורצה לקחת חומש מהארון בשביל קריאת התורה, אך היות שבשבו עבר היה פרשת בחקותי מחומש ויקרא, ועדיין לא היה מי שהתנדב להוריד את הערימה של חומשי במדבר ולסדרם במדף כך שהחומשים של במדבר נשארו מאוחסנים עם כל החומשים מעל ארונות הספרים, האברך לקח כיסא והוריד חומש אחד מהערימה בשבילו. חשוב לציין שבאותו בית הכנסת אין רק סוג אחד של חומשים, אלא כל כמה שנים קונים עוד כמה סטים של חומשים, כך יש גם חדישים וגם ישנים ומכל מיני הוצאות לאור. כמובן שהוא שהיה הראשון לבחור חומש, לקח לעצמו את החומש הכי מהודר משופר ודפוסר, עם אותיות בהירות ואינם מקוטעות, והתבייש ללמוד גמרא הכונה לתפילה. לאחר כמה דקות הגיע חברו ובראותו שלקח החומש מהמדורות המשפורות מתוך ערימת שאר ספרי החומשים, העיר לו על כך בעדינות, כי מכיון שפיר החומשים אינם מאותו הוצאה לאור, יתכן שהוא נכשל באיסור בורר כיוון שברר לאחר זמן. והנה האברך שלקח את החומש ברצונו לדעת האם אמנם אכן נכשל באיסור בורר.

תשובה: לפני שנדון על עצם השאלה הספיציפית יש להבהיר שני מקרים דומים:

- כשנמצאים בתוך הארון ע"י בשמירת שבת כהלכתה (פ"ג הערה ר"ב) בשם הרג"ש דספרים העומדים בארון ואינם מונחים בערימה לא חשוב מעורב, כי העמדתם בארון הספרים היא מפני שכל ספר היא דבר חשוב לעצמו ולמקומו ואינו בגדר מעורב ומותר גם לאחר זמן.

- כשבורר חומש מתוך ערימה אך סמוך לתפילת שחרית, אף שלא שיתמש בו בלאתר אלא בעוד שעה, דהיינו לאחר תפילת שחרית בזמן קריאת עדיין יש להתיר נחשב סמוך, וכמו שכתבו הפוס' ונפסק ברמ"א (סימן ש"ט ס"א) דמותר לברור לפני הסעודה לצורך כל הסעודה על אף שהסעודה ארוך כמה שעות עדיין מקרי לאלתר דמסתכלין על כל הסעודה כדבר אחד, וכן בנידו"ד רואים את שחרית, קריאת"ה, ומוסף, כסעודה אריכתא, וכתפילה אריכתא ומותר לברור לפני התפילה לצורך זה [וכן כתב בארוח"ש פרק ג' סעיף ג'].

אך בנידון שלנו הרי בירר אותו שעה לפני התפילה, ולא היו בארון אלא בערימה עם שאר חומשי במדבר, ויש לנו להתבונן האם חומש מתוך שאר חומשים שכשולם ראויים לשימוש יל על עדיפות על סוג אחד האם זה גידיר אות כשני מינים או עדיין נחשב למין אד שמוטר לברור גם אלאחר זמן.

ומצינו בס' נשמת שבת (ח"ד סימן קכ"ה) שמתיר לאחד לברור מגבת חדשה וטובה מבין אלו שכבר בשימוש כמה שנים אפילו אלאחר זמן משום דכולם נחשבים כמין אחד ואין כאן פסולת אלא כמין אחד דמותר לברור הגדולים יותר, ואך דהפוסקים כ' שגם במין אחד אם נקל ע"י הדחק עדיין אסור מדרבנן והו"ד במשנ"ב (ק"פ), שאני התם דלא ישתמי איתם אלא ע"י הדחק, משא"כ בענייננו אינו בגדר פסולת כלל, שלצורך לשימוש הוא ראוי לכתחילה כמו היפה, אלא שטבע האדם לבחור היפה והשולם והוא לא ימצא יפה יקח את זה לכתחילה אריבער ולכן מותר. ואף שבחומשים עשויה מכמה מוצאי לאור אחרים אך בעיני האדם הרי כולם מקבלים מודף ועומדים ביחד בלי הרגשת האדם שיש כאן שני סוגי מינים, אלא כמין אחד אם יותר משבחים ופחות משבחים ובכח"ל נחשב למין, ולפי"ז מותר להאברך שהגיע מוקדם לכתחילה לבחור החומש הכי טובה מהערימה על אף שישתמש איתו לאחר זמן.

הצטרף לחברו בנסיעה במונית
אם חייב לשלם

ראובן הלך לתומו ברחוב ביום חמישי, יוסף שכנו ומכרו משכבר התיישב אצל נסע באותו זמן במונית להצטרף אליו בנסיעתו לכיוון ביתו, ראובן התרגש מהתזמון המפלא ועלה בשמחה לרכב הממוזג אשר הביאו חיש מהר לביתו ותוך דקות ספורות כבר הכין את עצמו לירידה לא לפני שהמטיר ברכות ותודות ליוסף על האירוח הנפלא, היית באיש הנכון ברגע הנכון סיבה ראובן לא ההשתנה הפרטית לה היה עד באותם רגעים. פני ראובן הרציני ובלו ההשתבלל אמר לראובן: הנחית תשלום! למה אתה חושב שאני אמור לשלם את הנסיעה עבורך?!

משה יוצא מחתונה שהתקיימה באולם שבמרחק רב מביתו, בדרכו לתחנת האוטובוס הקרובה או לחיפוש טרמפ אחר לביתו הוא רואה את ידידו הטוב נכנס למונית, משה שתקצבו החודשי אינו נותן לו להשתמש בשרותי מונית לא העלה בדעתו על כך, אולם כשחברו פנה אליו בהצעה להצטרף בנסיעה לא מצא סיבה לסרב. בסוף הנסיעה התבקש משה אחר כבוד להשתף בתשלום. משה הגיב בתהמה, מדוע שאשלים? מעולם איני נוסע במונית! ידידו הטוב השיבו על אתר, אם לא אתה הייתי מעלה אחרים שישתתפו עמי בהוצאות.

תשובה:

כתב הרמ"א (סימן רמ"ו ס"ו) האומר לחברו אכול עמי צריך לשלם לו ולא אמרין מתנה קא יחייב ליה. ומקור הדין מתרומת הדשן (סימן שיז) שמוכיח כן ממה שאמרו בגמרא (ב"ק ג, א) שבורר כדי קרע כסותי, אף שמוטר לו לקרוע ולשבור, חייב לשלם. ומוכח שאף שעושה דבר בהסכמת חברו אין ההסכמה נחשבת למחילה על הממון ואינה פוטרת אותו מלשלם. אולם מוסף מצינו דין נוסף שכתב הרמ"א (סימן סס"ג ס"ו) האומר לחברו דור בחצרי, אין צריך להעלות לו שכר. ולכאורה שני הפסקים שכתב הרמ"א סותרים וכן הקשה הב"ח (סימן סס"ג והובא בש"ך שם ס"ק יג). ובט"ז (סימן רמ"ו) וב"ש (אבה"ע) סימן ע"ס"ק (ה) הכריעו לחיוב ונקטו לעיקר כדברי הרמ"א בסיומן רמ"ו.

וכתבו הקצות (סימן רמ"ו ס"ב) והנתיבות (שם ס"ק ה) לתרץ ולבאר שאין זה סתירה כלל, כי מה שפסק הרמ"א אכול עמי חייב היינו משום שהוא נהנה ממאכלו של חברו ודמי לכל יורד לחצר חברו ונטעה שלא ברשות שחייב לשלם משום שנהנה, כך גם כשכר ממאכלו של חברו. מה שאין כן בסיומן סס"ג מדובר בגברא דלא נעביד למיגר - אדם שאינו מתעתד לשכור דירה, שאין זה נחשב הגאה עבורו ולכן פטור מלשלם. ואכן בש"ך (רמ"ו ס"ק י"א) והובא בנתיבות חידושי אתר (ז) כתב, שאם רגיל לסעוד אצל אחרים בחינם פטור האורח אחר שישעב היסת שדעתו היה לאכול בחינם. והטעם מבואר שבאופן זה אינו נהנה ופטור מלשלם.

אולם הב"ח והש"ך הבינו שגם הדין שכתב הרמ"א בסיומן סס"ג מדובר בגברא דעביד למיגר, ויש כאן מחלוקת בין רבותינו הראשונים (תרומת הדשן והרשב"י) בנותן לחבירו כסתמא אם נתכוון למתנה או לא, ופסקו הב"ח והש"ך שאין להוציא ממון מחמת הספק והמע"ה, וכן העלה החתם סופר בהנהגותיו (סימן רמ"ו) ובתשובותיו (ח"מ סימן ק"ט).

והנה אדם המתכנן בעצמו לקחת מונית, או שתכנן ללכת ברגל או לנסוע באוטובוס ולבסוף נסע במונית שהציע לו חברו יהיה תלוי במחלוקת הנ"ל, דלשיטת הקצות והנתיבות שבכל אופן שהאדם נהנה מממון חברו חייב לשלם, יהיה חייב לשלם, ואין זה דומה לאדם שאינו צריך לשכור, כי שם מדובר באדם שיש לו מקום אחר לגור, מה שאין כן כאן שולוא נתינת חברו היה צריך לטרוח באוטובוס או ברגל, וקיבל מחברו את הנגה הנסיעה במונית וחייב לשלם על כך.

[אלא שיש לרן באופן שלא רצה לקחת מונית בעצמו שיתכן שיהיה חייב לשלם רק שלש וכמו שאמרו בגמרא (כתובות ב, ד) הניח להם אביהם פרה שאולה משלם לו דמי בשר בזול עיי"ש. אולם באמת ברמ"א

המשך מכתלי בית ההוראה מעמ' א'

אמנם יש שהעלו לחלק מכוח דברי התרומת הדשן אלו, שלא בכל מקום שהלווה טורח כדי להשיג הלוואתו יש בו משום ריבית בכך שמגיע ללווה הנאה מכך. בספר ברית יהודה כתב (פ"א הערה לה), שרק אם המלווה היה עומד עכשיו למכור את החפץ, [שבזה מייירי בגמרא במולך חבילה ממקום למקום], הלווה נוטל את החפץ למכרו במקומו, אז יש לחוש משום ריבית מוקדמת, כיוון שחשך מהמלווה שירחה זו, אולם בנידון התרומת הדשן לא היה המלווה עומד עכשיו לטרוח להביא המעות, אלא מפני שזה עמד לילך לשם אמר לו שיכול ללוות את המעות לעצמו, ונמצא שכל טרוחתו של הלווה אינו אלא לעצמו על פי שגם המלווה נהנה מכך אין זה אלא הנאה דמילא ומותר.

ויש שכתבו לחלק בין סוגי הפעולות (תורת ריבית ב"ה אות ב, וכע"ז בנתיבות שלום סימן קע"א ס"ק כז בהערה). בגמרא מדובר כשהלווה מוכר סחורה עבור המלווה, שבדרך כלל פעולה זו אינה בגדר דרך להשיג כסף, אלא רואים בכך כפעולה מיוחדת שהלווה עושה לתועלת המלווה, ואילו בנידון התרומת הדשן שהלווה טורח להוציא את הכסף מן הגוי, הרי שזו ככל פעולה של לוה כדי להשיג כסף, ולפעמים משיג את הכסף בדרך קצרה ולפעמים בארובה, ולפיכך מה שהמלווה שולח את הלווה לקבל את מעות המלווה אצל פלוני בעיר אחרת אינו נחשב כפעולה עבור המלווה אלא עבור עצמו, ואינו דומה למכירה עבור המלווה.

ולפי הסברות שהעלו האחרונים יש לרן באופן שהמלווה נותן ללווה שיק על שם אדם אחר על מנת שפירע לו במזומן, אם יש להחשיב את הפעולה של הלווה כטרחה עבור המלווה וצריך לתת לו שכר טרחה. ובברית יהודה העלה להקל בזה באופן שלא היה המלווה צריך למזומנים ולא ביקש לפרוט את השיק, ובתורת ריבית כתב להחריב בכל אופן, מפני שלא רואים בכך טרחה מיוחדת עבור המלווה כמו במכירת סחורה. ולדבריהם, פשוט שכאשר המלווה כותב שיק על שמו ומוסר ללווה, שאין זה דומה לאופנים הנזכרים שהלווה מוכר סחורה עבור המלווה או שגובה חובות עבורו, כי אלו פעולות שהדרך לתת עליהם שכר.

להלכה: א. אם הלווה מוכר חפץ עבור המלווה ולווה ממעות המכירה, צריך המלווה לשלם לו שכר טרוחו ועמלו. ב. אם קיבל הלווה שיק על שם אדם שלישי, ומתנה לפרוע במזומן, לכתחילה יש לחשוש על הטרחה והעמלות, ולקחו מהפירעון את הוצאות הלווה וכן שכר טרוחתו. ג. אם המלווה כתב שיק על שמו והלווה יכול להפקידו מיד, יכול הלווה לפרוע במזומן את הסכום הנקוב בשיק. ד. באופן שהמלווה נתנה עם הלווה שאינו מלווה לו אלא כדי שיחזיר לו מזומנים, וגילה דעתו שיש לו צורך במזומנים ורק על דעת כן הוא מלווה לו, אם הלווה חסך לו טרחה בפריסת השיק או במשיכת מזומנים, נראה שצריך לקזז לו את שכר הטרחה.

